

Červen 2009

Na měsíc červen se pravděpodobně nejvíce těší děti. Nejenže hned jeho první den slaví svůj svátek, ale i nedočkavě vyhlížejí zasloužené dva měsíce letních prázdnin a také se těší, jak společně se spolužáky a svými třídními učiteli navštíví v rámci školních výletů zajímavá a poučná místa. Také Památník v letošním roce pro děti připravil program v podobě dětského koutku v rámci výstavy slabikářů, která jistě zaujme i jejich rodiče. Nahlédnutí do

- » Editorial
- » Nejblíže akce a výstavy
- » Červnová literární výročí
- » Procházka Židenicemi
- » Bez práce nejsou koláče
- » Z historie slabikářů u nás
- » Tři otázky pro Radka Malého
- » Rajhradské rukopisy

historie slabikářů u nás Vám zprostředkuje jeden z článků tohoto vydání zpravodaje. Silvie Kresová věnuje pozornost dětskému Divadlu Úsměv a spolupráci herců s nejmenšími diváky. Jindra Pavelková Vás již pozve na červencovou výstavu rajhradských středověkých rukopisů pořádanou tentokrát v mezinárodní spolupráci. Červnovou Literkou se s Vámi na nějakou dobu loučím, protože i náš

informační zpravodaj čekají v červenci a srpnu prázdniny. Přeji Vám, milí čtenáři a příznivci Památníku, krásný čas dovolených, výletů za poznáním, za sportem, za sluncem nebo jen tak za odpočinkem. Načerpejte hodně zážitků a energie do dalších pracovních dnů.

Vaše Romana Macháčková

**Verše měsíce
č e r v n a**

Josef Kainar: Dítě zítřka

Školáče, malé školáče
otvírá atlas,
větší než je samo.
Malinkým prstem
v mapě zaloví.
Jak je tu všechno
krásně zmalováno!

Některá (nejen) literární výročí měsíce června 2009

23. června 1891

se v Háji u Opavy v rodině úředníka cukrovaru narodil nejvýznamnější prozaik české meziválečné avantgardy, dramatik, filmový scenárista a režisér Vladislav Vančura (Markéta Lazarová, Rozmarné léto). Před ukončením studia na gymnáziu se učil knihkupcem, fotografem v Grafické unii v Praze a studoval na Uměleckoprůmyslové škole, následně roku 1921 absolvoval medicínu, které se věnoval pouze krátce. Na sklonku 20. let se zaměřil pouze na literární tvorbu. Roku 1920 vstoupil do uměleckého sdružení Devětsil, jehož se stal prvním předsedou. Za okupace byl členem ilegálního Národního revolučního výboru inteligence. Byl popraven 1. června 1942 v Praze.

29. června 1917

v Přerově se v rodině zaměstnance státních drah narodil básník, dramatik, publicista a textař Josef Kainar (Člověka hořce mám rád, Lazar a píseň). Kromě spisovatelského talentu byl obdařen i talentem hudebním. Jako kytarista a houslista působil v letech 1942–43 ve zlínském Doležalově profesionálním tanečním orchestru. Ve stejném období se sblížil s literáty a výtvarníky Skupiny 42. Po válce působil jako redaktor deníku Rovnost, spolupracoval také s pražským Divadlem satiry. Od roku 1947 působil jako spisovatel z povolání. Zemřel 16. listopadu 1971 v Dobříši.

Nejbližší akce a výstavy Památníku písemnictví na Moravě

9. června, 17 hod., vernisáž výstavy Máma má mísu.

*Výstava věnovaná historii slabikářů u nás od nejstaršího Slabikáře Českého z 16. století po první učebnice čtení současnosti. Součástí výstavy bude i dětský koutek.
Výstava potrvá do 27. září.*

16. června, 16 hod., komentovaná prohlídka výstavy Bohumil Hrabal. Brněnské návraty.

Výstavou provede kurátorka Mgr. Andrea Vítová.

19. června, 15 hod., vyhlášení výsledků III. ročníku literární soutěže Skrytá paměť Moravy.

Vyhlášení proběhne za přítomnosti veřejnosti ve Slovanském hradišti v Mikulčicích, NKP. Součástí programu bude autorské čtení nejúspěšnějších soutěžních příspěvků.

17. července – 2. srpna, výstava Listujeme ve středověkých rukopisech.

Výstava ukázek ze sbírek rajhradských klášterních rukopisů ve spolupráci s mezinárodním sdružením Klosterreich a švýcarským nakladatelstvím Faksimile Verlag Luzern.

PO STOPÁCH BOHUMILA HRABALA

V sobotu 23. května se příznivci Klubu přátel Památníku vydali na procházku po stopách Bohumila Hrabala. Sešli jsme se na Staré Osadě, celou procházkou nás provedly Andrea Vítová, kurátorka výstavy probíhající právě v našem muzeu, a Petra Křivová, která se s námi podělila o spoustu zajímavých informací o Židenicích. Přes Hrabalovu ulici jsme došli do Balbínovy ulice, kde jsme se zastavili před rodným domem spisovatele. Balbínova ulice i celá městská část Židenic se velmi změnila od dob, kdy si tu hrával malý Bohošek Kiliánů. Tak Hrabalovi všichni říkali podle příjmení jeho prarodičů, k nimž se po přestěhování do Polné a Nymburka každé léto vracel. Měli jsme možnost porovnat současnou podobu jednotlivých míst s dobovými fotografiemi. Atmosféru dotvářely ukázky z Hrabalových textů, které na jednotlivých místech zazněly. Na

hřbitově, kam mířily smuteční průvody, které malý Hrabal sledoval, jsme se zastavili u rodinné hrobky Lacinů – mecenášů a zakladatelů SK Židenice, jehož velkým příznivcem byl i Bohumil Hrabal, a také u bývalého hrobu dědečka a babičky Kiliánových. Naše další kroky vedly přes park Akátky k Lacinovu mlýnu a bývalé hospodě U Machů, jejíž atmosféra v našich představách ožila díky Hrabalovým vzpomínkám. Přes bývalý areál Lacrumu jsme se vydali k naší poslední zastávce - ke kostelu Nanebevzetí Panny Marie v Zábrdovicích, kam v neděli Bohumil s babičkou chodíval a kde byl i pokřtěn.

BEZ PRÁCE NEJSOU KOLÁČE

Mateřské centrum Sluníčko v Hrušovanech u Brna zpestřuje dětem letošní školní rok pravidelnými představeními Divadla Úsměv z Chotěboře. V dubnu jsem s dcerou navštívila jedno z těchto představení s názvem Bez práce nejsou koláče. Možná teď budu nosit sovy do Athén, přesto ve stručnosti připomenu děj pohádky. Slepička najde na dvorku zrní, které se rozhodne zasadit. Oslovuje postupně různá zvířátka, zda-li by jí nepomohla. Zvířátka se však vymlouvají, že nemají čas a promarní i další šance, a to pomoci při sklizení obilí, mletí mouky a pečení. Teprve vůně napečených koláčů je přiláká, dožadují se kousku dobroty, ale slepička jim dává jednoznačnou odpověď: „Bez práce nejsou koláče“. Zvířátka se stydí za své chování, a protože pomohou slepičce uklidit nádobí, mohou společně s ní zasednout k prostřenému stolu. Je patrné, že tato pohádka přináší spoustu poučení, a to nejen pro děti.

Ráda bych se však vyjádřila k podání této pohádky a vyzdvihla spolupráci hereček s dětmi, jimž bylo umožněno se na hře aktivně podílet. Vybrané děti přicházely na scénu, aby žádaly zvířátka o pomoc, jiné zase radily slepičce, co je třeba k tomu, aby vyrostlo obilí (správně napovídaly voda, hlína, slunce, zrní), jak sklidit (zazněla logická odpověď

– kombajnem), pomáhaly semlít obilí na mouku. Za své rady a pomoc dostaly děti zaslouženou odměnu v podobě sladkostí.

Představení se zúčastnily převážně děti předškolního věku. A právě semínko zaseté v tomto období života většinou přinese své plody v dospělosti. Myslím si, že zhlédnutí tohoto představení bylo dobrou setbou. Jen více takových!

*Průvodkyni **Silvii Kresovou** pravidelní návštěvníci Památníku dobře znají. V prostorách benediktinského kláštera je provází již třetím rokem. Jejím velkým koníčkem je studium němčiny, znalost jazyka v praxi ráda uplatňuje právě v našem muzeu.*

České slabikáře

Slabikář. První kniha, s níž se žáčec ve škole setkává. Zdánlivě velmi jednoduché texty, pohádky, říkanky doprovázené barevnými ilustracemi. Vývoj slabikáře jako elementární učebnice čtení je však dlouhou cestou plnou hledání. Pro výuku čtení byla v průběhu staletí využita řada metod – slabikovací, syntetická metoda hláskovací, normálních slabik, genetická, globální, analyticko – syntetická zvuková a každá z nich měla své přednosti i nedostatky, proto se často k jednotlivým metodám vracelo nebo dokonce bylo využito jejich spojení.

Slovem slabikář byla původně nazývána tabulka, lístek nalepený na dřevěné destičce, ze které se žáci učili číst. Teprve mnohem později je tímto slovem označována celá kniha. Výuka čtení bývala spojována především s výukou náboženství.

Roku 1535 vyšla poprvé u nás kniha Isagogicon Beneše Optáta, po dlouhou dobu sloužící jako jediná učebnice podávající návod ke čtení a psaní. Teprve roku 1547 byla vydána v Prostějově u Jana Günthera první kniha nesoucí ve svém názvu slovo slabikář – Slabikář Český a jiných náboženství počátkové, kterýmžto věcem dítky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají, ve kterém se objevuje i Husova abeceda. Slabikář Český vyšel ještě v dalších vydáních a řada autorů slabikářů následných na něj navazovala. V 18. století bylo příznačné „věnovat“ slabikáře světcům, například Syllabikář český pod titulem S. Jana Nepomuckého vydaný v Brně u Jakuba Maxmiliána Svobody. Po zavedení povinné školní docházky nechala Marie Terezie vypracovat podrobnou metodiku zaháňského opata Johanna Ignáze Felbigera, který sám byl autorem Slabikáře z roku 1775. Postupně se na školních lavicích začaly objevovat slabikáře s jasnými didaktickými záměry, z mnoha autorů jmenujme Karla Vinařického a jeho Českou abecedu, Josefa Nováka, autora lístkového slabikáře, trojici autorů Jan Šťastný, Jan Lepař a Josef Sokol, kteří sestavili několikadílnou Čítanku pro školy obecné a měšťanské nebo Gustava Adolfa Lindnera a jeho Knihu maličkých.

Nedílnou součástí slabikářů jsou tzv. návodné obrázky. Spojení abecedy a obrázků využil již Jan Amos Komenský ve svém díle Orbis Pictus. Především ve dvacátém století si autoři slabikářů vybírají významné ilustrátory. Adolf Frumar a Jan Jursa oslovili Mikoláše Alše a Adolfa Kašpara, první vydání Poupat Josefa Kožíška ilustroval Alois Mudruňka stejně jako slabikář Josefa Kubálka Doma. Díky ilustrátorům nesporných

kvalit se první učebnice čtení staly nejen branou k příběhům skrytým ve spleti písmen, ale i vstupem do světa výtvarného umění.

3 OTÁZKY pro

Radka Malého

Jste vedle řady učebnic českého jazyka a čítanek také spoluautorem Slabikáře. Bylo těžké najít klíč k jeho vytvoření?

Nejdůležitější osobou při vytváření Slabikáře je didaktik, který by měl mít jasnou vizi, proč a jaký Slabikář chce vytvořit. V případě našeho Slabikáře to byla Hana Mikulenková, kterou oslovilo nakladatelství Prodos z Olomouce. Ta si do svého týmu zvolila mne jako autora většiny textů a Matěje Formana jako ilustrátora. Ilustrátor i autor veršů mají ve Slabikáři přibližně stejný prostor – na začátku převažují obrázky, v závěru učebnice texty. Výtvarník i já jsme si museli najít svůj vlastní klíč, kterým odemknout dětskou představivost. Oba jsme vsadili na hravost a představivost, která je dětem vlastní. Snažíme se děti prostřednictvím ilustrací a veršů přivést do světa písmen lehkou nohou; svět našeho Slabikáře je plný fantazie. Vedoucí našeho týmu Hana Mikulenková pak Slabikář vybavila civilním příběhem dvojčat Tomáše a Matouše, kteří jdou poprvé do školy. Obě tyto roviny se, myslím, ve výsledku výtečně doplňují.

Podařilo se Vám naplnit si svoji dětskou představu o podobě první učebnice čtení?

Vyrůstal jsem na slabikáři ABC s ilustracemi Oty Janečka. I když jsem později na jeho adresu vyslechl řadu jistě opodstatněných výtek, mně tehdy připadal krásný, ale obsahoval na můj vkus málo písmenek. Uměl jsem totiž už před nástupem do školy číst, což může být v první třídě i nevýhoda. Když jsem spoluvytvářel náš Slabikář, měl jsem před očima čtenáře bystrého a vnímavého, který se chce něco o světě dozvědět – a věřím, že přes obecný pesimismus takoví i dnešní prvňáčci jsou. Do veršů jsem se snažil dostat skutečnou poezii, což byl – navíc v rámci omezeného výběru písmen v části učebnice – opravdu obtížný úkol, který se někdy zakládal spíše na křížovkářském hledání vhodných slov.

Na čem v současné době pracujete?

V pražském nakladatelství Meander letos vyjde obsáhlý výbor z básniček, které jsem napsal pro děti a které vyšly v učebnicích nakladatelství Prodos. Knížku bude ilustrovat Anna Neborová a věřím, že zaujme nejen učitele a žáky, ale i rodiče školou povinných dětí. Dále snad v dohledné době vyjdou i mé překlady básní Christiana Morgensterna, Joachima Ringelnatze, H. C. Artmanna a Ernsta Jandla, které jsem vybral a přeložil z němčiny pro dětské čtenáře.

*Básník, překladatel a redaktor **Radek Malý** pochází z Olomouce. Vystudoval germanistiku a bohemistiku. Debutoval sbírkou *Lunovis*, která byla nominovaná na cenu *Magnesia Litera*, stejně jako jeho sbírka *Větrní* (zcestné verše). Za sbírku *Vraní zpěvy* získal v roce 2003 *Cenu Jiřího Ortena*. Kromě podílení se na tvorbě učebnic je autorem i knih pro děti *František z kaštanu*, *Anežka ze slunečnice*.*

Poklady ze sbírky rajhradských klášterních rukopisů

Počátky knihovny v benediktinském klášteře v Rajhradě sahají k samotným počátkům kláštera, který byl založen patrně již v 11. století přemyslovským knížetem Břetislavem I. Ostatně podle Řehole sv. Benedikta měli mniši v klášterech jako jednu ze svých povinností pravidelné čtení. Již od počátku muselo tedy společenství bratří mít dostatečný počet knih, který tvořil základ knihovny. K nejdůležitějším knihám patřila bible, ale také bychom zde jistě našli další z knih sloužících k náboženským úkonům – tedy misál, lekcionář, graduál či breviář. Nejinak tomu bylo i v Rajhradě. Mezi dodnes dochovanými rukopisy benediktinské rajhradské knihovny lze najít dva lekcionáře z 11. a 2. poloviny 12. století, životy svatých egyptských a řeckých otců z 1. poloviny a graduál a breviář z 2. poloviny 12. století. Vedle nich jsou zde také dva muzikologické unikáty z poloviny 12. století – benediktinský graduál a nejstarší benediktinský breviář či žaltář z 2. poloviny 12. století.

A právě některé z těchto rukopisů si mohou návštěvníci na přelomu července a srpna letošního roku prohlédnout v prostorách Památníku. Představí je výstava, která si klade za cíl seznámit zájemce s nejstaršími rajhradskými rukopisy, které pravděpodobně vznikly ve středověku přímo ve zdech zdejšího kláštera nebo v klášteře v Praze na Břevnově. Tyto dva kláštery byly velmi úzce propojeny. Vazby se týkaly nejen věcí správních a duchovních, ale také vzniku písemných památek. V Břevnově totiž ve středověku fungovala písařská dílna, kde byli písaři – i ti rajhradští – rovněž vzdělávání. Tento významný písařský okruh reprezentují vystavované rukopisy. Pro srovnání se zahraniční západoevropskou produkcí bude návštěvníkům výstavy umožněno nejen nahlédnout, ale také si prolistovat faksimile dvou významných středověkých rukopisů – Echternaschého evangelistáře a knihy perikop ze Salcburku. Tyto dva rukopisy představují vzácné středověké rukopisné památky, které vznikly ve dvou nejvýznamnějších písařských centrech – lucemburském Echternachu a rakouském Salcburku.

Návštěvníci výstavy tak budou mít jedinečnou možnost srovnat zahraniční knižní produkci s rukopisy domácími a zároveň si faksimilemi zahraničních rukopisů sami zalistovat. Z domácí produkce pak budou některé rukopisy vystaveny vůbec poprvé.

Vydává Muzeum Brněnska, příspěvková organizace

připravuje Památník písemnictví na Moravě

Kláster 1, 664 61 Rajhrad

tel. 547 229 136

e-mail: rajhrad@muzeumbrnenska.cz

www.muzeumbrnenska.cz

Odpovědný redaktor: Vojen Drlík, redaktor: Romana Macháčková

Autoři textů: Jindra Pavelková, Silvie Kresová, Romana Macháčková

Vychází desetkrát ročně, číslo 6, ročník 3.